

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
старший викладач Зелененька І. А.

Ірина Карнаух

ПРОТЕСТ ПИСЬМЕННИЦЬКОГО «Я» ПРОТИ «РЕАЛЬНОСТІ БЕЗ ОБЛИЧ» (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «БІЛЬ І ГНІВ»)

Проблема впливу радянської дійсності на винищення індивідуального та поховання народної пам'яті знаходиться радше у сфері української історії, проте її літературознавче дослідження залишається не менш важливим з урахуванням того, якого висвітлення набувала тема асиміляції у творах. Описану вище проблему раніше студіювали Л. Масенко, М. Ярмоленко, В. Ятченко та ін.

Метою статті є окреслення меж визначення «реальність без облич» й аналіз того, як саме виражалася протидія письменницької особистості проблемі тотального знеособлення.

Маємо на меті запропонувати визначення «реальність без облич», тобто дійсність, культивована у часи комуністичної навали ХХ ст., яка передбачала знищення звичних способів самоідентифікації та усвідомлення себе шляхом створення колективного суспільного обличчя та боротьби з індивідуалізмом. У дослідженні намагатимемося конкретизувати сказане і навести приклади безпосередньо із творчості Анатолія Дімарова.

Культуру знеособлення, впроваджувану на селі в період, описуваний у романі «Біль і гнів» (переважно сюжет твору стосується Другої світової війни та частково років примусової колективізації) впроваджували через насадження спільних майнових інтересів. *«Тому, хто працює чесно в колгоспі, город зовсім не потрібен. Той з колгоспу все матиме»* [4, с. 9]. Тобто українців намагалися запрягти у ярмо новітнього кріпацтва, приправивши його іншою термінологією. На наше переконання, вершинним

виявом цинізму було порівнювати працю на землі для власного блага із нечесним способом нажитися. Інакше кажучи, селян намагалися перетворити на волів, але ментальні та матеріальні ясла спустошували зі скурпульозною ретельністю.

«Злочинність» самостійного господарства в очах селян підсилювали неможливістю мати вигоду і з колективного. Останнє підносили на п'єдестал вищості, у той час підсилюючи страх поплатитися за майно побічне. *«Ось одберуть городи – будете городину восени тіки й нюхати»* [4, с. 10]. Проблема села була не в збагаченні, нажите своєю працею було здатне перекрити базові потреби, яких росло як з води.

Культивація «суспільства без облич» відбувалася, на нашу думку, і завдяки присоромленню за прагнення жити, а не виживати. Тих, хто *«повертався лицем до городу»* вважали ледь не зрадниками інтересів людства, бо колгоспники не мали права бути відсталими людьми, які посміли займатися такою крамолою як покращення власної господи [4, с. 11].

Однаковість проявлялася й у виробленні ставлення до влади, яка викликала у пересічного громадянина огиду й стійку недовіру. Частково тут можна вбачати нахил до стереотипізації, яка, на наше переконання, є протилежністю критичному мисленню ефективної людини та тієї, що вміє думати. Нешерет у творі переконує, що не кожен начальник заслуговує на страх, а ставлення до влади прямопропорційне її спроможностям *«Тож стрічав тепер начальство залежно од того. На чому воно приїжджало»* [4, с. 20].

Вилучення з суспільної свідомості поняття про окремішність відбувалося і за допомогою такого неочевидного елемента як одяг. Найбільш чітко стигматизація народного строю відбувається шляхом «переодягання» влади, яка становила взірць для наслідування. Начальство Тарасівки, Володимира Твердохліба, намагалися присоромити через сповідання

«старської» моди: *«...ти тепер не хто-небудь, а представник радянської влади... Тож і ходи... відповідально...»* [4, с. 25].

Червоним прапором для легшої ідентифікації безлико́сті у романі є принцип безпартійності, який на ділі діяв хіба що декларативно, бо коли людина не належала до партії, усі дороги у майбутнє закривалися із блискавичною швидкістю. Якщо громадянин «не партійний», то і можливості у його житті мали тенденцію до «негативного розвитку». Проте те, що однаковість мала існувати не для всіх і серед рівних могли із легкістю знайти рівніші, свідчать слова Нешерета про однаковість «книжечок» та відмінність між можливостями, які вони давали в ієрархії розвитку та соціальної успішності *«... однакові, і палітурки червоні, а покладіть їх рядком?... ваша всі козири битиме, а моя так, разок походить»* [4, с. 26].

Найбільш вагомою інституцією для інкубації однаковості на селі була школа, де вчителі старанно розповідали, яким повинно рости молоде покоління комсомольців. Перше, до чого намагалися привчити дітей, що «стаханівщина» – це чи не єдиний можливий успіх та стеля їхніх прагнень у житті. Усі повинні були старатися і бути однаково хорошими (у розумінні соціалізму), аби дорости до ідеалу. Молодь з великою неохотою відпускали у великий світ, бо інакше робоча сила могла перетекти з селянина в біомасу пролетаріату.

Протест проти безлико́сті виявлявся через ставлення автора до називання дітей іменами, які стосуються соціалізму. Наприклад, через реакцію селян на імена Кім та Клара, які стосувалися соціалізму.

Думками Ганжі вимощена дорога до здорового злуду, бо він, аналізуючи проблему примусового залучення селян до праці в колгоспах, стояв на позиції людяності та спротиву насильству, яке передбачала колективізація. Він був жертвою стереотипів, які в очах влади та деяких односельців робили з нього кого завгодно, тільки не людину в очах «просвітленого» суспільства.

Людей, які не бачили у рабській праці перспектив для свого потомства, соціалістична машина нарікала несвідомими, зводячи до когорти непросвітлених та нездатних досягнути таку очевидну річ, як бажання витиснути із них всю кров та ще й залякати на додачу. Тому Анатолій Дімаров, знову ж за допомогою образу Василя Ганжі намагається показати, як із тарасівців роблять покірне стадо. Персонаж ставить незручне, але просте запитання Твердохлібові, який намагається довести потребу гарувати метою служіння вищій, народній меті: *«Чи не здається тобі, що ти державу, народ потроху-потроху та й від живих людей відокремив?»* [4, с. 84].

Шпигунство та доноси – це те, що сіяло в людях страх відрізнятись, Курочка уособлював собою всевидюще око запродавців, які допомагали впливати на свідомість людей, коригуючи поведінку лиш своєю наявністю. На підтвердження цієї думки наводимо цитату з дослідження Володимира Ятченка: *«Екзистенційний характер усвідомлення ілюзорності безпеки власного існування тягне за собою і відчуття оманливості власної ідентичності як ознаки, яка завжди перебувала в центрі самостворення й самоствердження особистості»* [6, с. 185].

Моторошно звучить намагання виховати в дітях неприйняття власних батьків з метою отримання соціального схвалення, адже відомо, що сини чи доньки ворога народу залишалися на маргінесі життя та автоматично здобували тавро зрадника не за натурою, а походженням. Думки про однаковість, а, отже, безпечність, звучать з уст Андрійка, який мріяв *«А добре було б, якби тато наш був бідняком»* [4, с. 149]. Його не цікавило те, яким би мав бути тато з моральної точки зору, бо він бачив у ньому сходинку в спокійне життя.

Звертаючись до попереднього досвіду української літератури, мусимо зазначити, що окремішність поглядів, а також матеріальних прагнень уособлював образ Господаря, який, на нашу думку, переінакшує собою модель створення власного мікросвіту та керування ним. *«Протягом століть*

селянин цілком підставово ідентифікував себе як годувальника всього суспільства, як групу, яка внаслідок цього посідає особливе місце в історії» [6, с. 185]. Тобто перекреслення культури господарства на селі призводило до виродження мотивації до праці та ефективного розвитку, за яким гналися на так званих п'ятирічках.

Отже, головню Анатолий Димаров протестує проти знеособлення людини за допомогою своїх героїв. Він згадує такі риси культивування спротиву індивідуальності, як насадження неповаги до батьків, зрівняння через матеріальне, ганьблення за спроби відокремитися та стереотипізація.

Література

1. Агеева В. Дороги й середохрестя. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 352 с.
2. Адорно Т. Теорія естетики. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 518 с.
3. Гундорова Т. Соцреалізм : Між модерном і авангардом. Слово і час. 2008. № 4. С. 14–21.
4. Димаров А. Біль і гнів : роман : у двох книгах. Кн.1. Харків : Фоліо, 2021. 797 с.
5. Кебуладзе В. Чарунки долі : есеї. Львів : ВСЛ, 2016. 160 с.
6. Ятченко В. Соціальна травма в філософському й соціологічному знанні. Гілея : науковий вісник. 2019. Вип. 145(2). С. 183–186.

Карнаух Ірина – здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська романна проза ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Ткаченко В. І.

Анастасія Оголь

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИГОДНИЦЬКОЇ ПРОЗИ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА ДЛЯ ДІТЕЙ

На сучасному етапі важко уявити всю українську літературу без творів для дітей, адже саме дитяча література формує світогляд людини, виховує її та дає розуміння життя. Дитяча література – це унікальний різновид літератури, «у якому, як у краплині води, відображаються прагнення тієї чи іншої епохи, домінуючі тенденції суспільної свідомості» [3, с. 78].

Особливе місце в доробку пригодницької прози займає творчість Всеволода Нестайка. Саме його пригодницька, детективна проза та казки входять у коло читання молодших підлітків. Його твори ставали об'єктом дослідження багатьох літературознавців – В. Дончика, Т. Караменової, А. Костецького, Б. Чайковського, Ю. Ярмиша. Твори В. Нестайка відповідають критеріям доби та є актуальними зараз. Його повісті позбавлені жорстокості, а отже мають на меті навчити дитину добру та дружлюбності.

Актуальність теми розвідки зумовлена недостатнім теоретичним осмисленням пригодницької прози Всеволода Нестайка як формо-змістової цілісності та наявністю значної кількості творів жанру, які потребують комплексного літературознавчого аналізу на основі сучасних методів дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати жанрові, композиційно-сюжетні та стильові особливості пригодницької прози Всеволода Нестайка.

Жанрово-стильова структура української дитячої прози – це поєднання чи нашарування усталених жанрових форм і тих, що утворені унаслідок синтезу жанрових